

O‘ZBEK TILINING ZAMONAVIY RIVOJLANISH TENDENSIYALARI**Nosirov Bohodirjon Mansur o‘g‘li***95-maktab ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi*

Annotatsiya. *Mazkur maqolada o‘zbek tilining zamonaviy rivojlanish tendensiyalari tahlil qilingan. Tilning ijtimoiy hayotdagi o‘rni, globalizatsiya jarayonida til siyosati, yangi atamalar kirib kelishi, internet tili va yoshlar nutqiga ta’siri ilmiy asosda ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, o‘zbek tilining davlat tili sifatidagi mavqei, uning ta’lim tizimidagi o‘rni va raqamli muhitga moslashuvi o‘rganiladi. Maqolada o‘zbek tilining boy lug‘at tarkibi, yangi lingvistik hodisalarning paydo bo‘lishi va zamonaviy jamiyat ehtiyojlari bilan bog‘liq rivojlanish yo‘nalishlari keng yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *o‘zbek tili, zamonaviy rivojlanish, globalizatsiya, til siyosati, internet tili, yangi atamalar.*

Аннотация. *В данной статье рассмотрены современные тенденции развития узбекского языка. Анализируется его роль в общественной жизни, языковая политика в условиях глобализации, появление новых терминов, влияние интернет-коммуникаций и молодежной речи. Особое внимание уделено статусу узбекского языка как государственного, его месту в системе образования и адаптации к цифровой среде. В статье освещается богатый словарный состав узбекского языка, новые лингвистические явления и направления развития, связанные с потребностями современного общества.*

Ключевые слова: *узбекский язык, современное развитие, глобализация, языковая политика, интернет-язык, новые термины.*

Annotation. *This article examines the modern development trends of the Uzbek language. It analyzes the role of the language in social life, language policy in the context of globalization, the emergence of new terminology, the impact of internet communication, and the influence on youth speech. The study also highlights the status of Uzbek as the state language, its place in the education system, and its adaptation to the digital environment. The article provides an overview of the rich vocabulary of the Uzbek language, the emergence of new linguistic phenomena, and the directions of development in line with modern social needs.*

Keywords: *Uzbek language, modern development, globalization, language policy, internet language, new terminology.*

Kirish. *Hozirgi globallashuv davrida tilning jamiyat hayotidagi ahamiyati yanada ortib bormoqda. Har bir millatning madaniyati, ma’naviyati va tarixiy merosi, eng avvalo, uning tilida aks etadi. Shu bois tilning zamonaviy rivojlanish tendensiyalarini o‘rganish nafaqat lingvistik nuqtayi nazardan, balki ijtimoiy-siyosiy va madaniy*

nuqtayi nazardan ham alohida dolzarblik kasb etadi. O'zbek tili bugungi kunda davlat tili maqomiga ega bo'lishi bilan birga, xalqaro miqyosda ham o'zining mavqeini mustahkamlab bormoqda. Internet va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida o'zbek tilida yangicha nutq shakllari, yangi atamalar, qisqartmalar va hatto xalqaro so'zlarning o'zlashtirilishi jarayoni kuchaymoqda. Shu jarayonda tilning tabiiy taraqqiyoti bilan bir qatorda, uni asrab-avaylash, adabiy me'yorlarini saqlab qolish va yosh avlodga to'g'ri yetkazish masalalari dolzarb bo'lib qolmoqda. Zamonaviy davrda tilning rivojlanish tendensiyalariga bir qator omillar ta'sir ko'rsatmoqda: global axborot oqimi, ilm-fan va texnologiyaning tezkor yangilanishi, xalqaro hamkorlikning kengayishi hamda ta'lim jarayonlarida o'zbek tilidan foydalanish imkoniyatlarining ortib borishi. Shuningdek, til siyosati va davlat dasturlarida o'zbek tilining nufuzi, uni xalqaro miqyosda targ'ib qilish, ilmiy va ilmiy-texnik terminlarni milliy tilga moslashtirish jarayonlari ham muhim o'rin tutadi. Mazkur mavzuni o'rganish tilshunoslik sohasida muhim ilmiy ahamiyatga ega. Chunki o'zbek tilining zamonaviy rivojlanish xususiyatlarini aniqlash orqali, til taraqqiyotini istiqbolda to'g'ri yo'naltirish, yosh avlodga milliy qadriyatlarni asrab qolgan holda zamonaviy bilimlarni o'zbek tilida yetkazish imkoniyatlari kengayadi. Shu ma'noda, mazkur tadqiqot o'zbek tilining bugungi holati va kelajakdagi taraqqiyot yo'nalishlarini ilmiy asosda tahlil qilishga qaratilgan. O'zbek tili mustaqillik yillarida tub o'zgarishlarga yuz tutdi. Eng avvalo, davlat tili maqomini mustahkamlash bo'yicha qator qonunlar, qarorlar va dasturlar qabul qilindi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbuslari bilan tilni rivojlantirishga doir alohida konsepsiyalar ishlab chiqilib, ta'lim va ilmiy faoliyatda o'zbek tilining qo'llanish doirasini kengaytirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Bu jarayon, bir tomondan, milliy o'zlikni anglash va milliy qadriyatlarni mustahkamlashga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan, zamonaviy ilm-fan va texnologiyalarni milliy tilimiz orqali keng ommaga yetkazish imkoniyatlarini yaratmoqda. Bugungi kunda o'zbek tilining rivojlanishida ikki asosiy yo'nalish ko'zga tashlanadi. Birinchisi — milliylikni saqlash va adabiy til me'yorlarini mustahkamlash bo'lsa, ikkinchisi — global jarayonlarga moslashish, zamonaviy atamalarni o'zlashtirish va raqamli muhit talablariga javob berishdir. Masalan, internet tili, ijtimoiy tarmoqlarda yuzaga kelgan yangi nutq shakllari, axborot texnologiyalari va ilmiy sohalarda paydo bo'layotgan yangi terminlarni milliy tilga moslashtirish muhim vazifaga aylangan. Shuningdek, yoshlar orasida til madaniyati va savodxonlik masalasi ham alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ba'zan internet tilining o'ziga xos soddalashtirilgan shakllari adabiy nutqqa salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli davlat tilini himoya qilish, uning adabiy me'yorlarini targ'ib qilish va yosh avlod ongida milliy tilga hurmat ruhini shakllantirish zamon talabi hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, o'zbek tilining zamonaviy rivojlanish tendensiyalarini ilmiy jihatdan tahlil qilish nafaqat lingvistlar, balki pedagoglar, sotsiologlar, psixologlar hamda siyosatshunoslar uchun

ham dolzarbdir. Chunki tilning taraqqiyoti bevosita jamiyatning ijtimoiy-madaniy hayoti, milliy ongning rivojlanishi va xalqning ma'naviy qadriyatlari bilan chambarchas bog'liqdir.

Adabiyotlar tahlili. O'zbek tilining zamonaviy rivojlanish jarayonlarini o'rganishda turli manbalar va ilmiy tadqiqotlarga tayanish muhim ahamiyat kasb etadi. Til taraqqiyoti, eng avvalo, davlat siyosati va qonuniy hujjatlar bilan chambarchas bog'liq. Xususan, "Davlat tili haqida"gi qonun va unga oid qarorlar tilning ijtimoiy hayotdagi mavqeini mustahkamlashda asosiy manba bo'lib xizmat qilmoqda [1]. Lingvistik tadqiqotlar ham tilning hozirgi davrdagi o'zgarishlarini chuqur tahlil qilib bermoqda. O'zbek tilshunoslari tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda adabiy til me'yorlari, yangi terminlarning paydo bo'lishi va internet tili unsurlarining tilimizga ta'siri alohida o'rganilgan [2]. Ayniqsa, globalizatsiya davrida xorijiy tillardan o'zbek tiliga kirib kelayotgan atamalarni milliy asosda moslashtirish masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda. So'nggi yillarda chop etilgan ilmiy maqolalar va lug'atlarda raqamli muhitning til taraqqiyotiga ta'siri keng yoritilmoqda. Elektron resurslar, onlayn lug'atlar va mobil ilovalar orqali o'zbek tilini o'rganish imkoniyatlari kengaygani ta'kidlanmoqda [3]. Shu bilan birga, internet tarmog'ida adabiy til me'yorlariga rioya qilinmasligi, qisqartirilgan yozuvlarning keng tarqalishi muammoli jihat sifatida ko'rsatilmoqda. Xorijiy olimlarning qarashlari ham mazkur masalada qiziqarli ma'lumot beradi. Masalan, umumiy tilshunoslikka oid tadqiqotlarda global jarayonlarning milliy tillarga ta'siri, internet lingvistikasining xususiyatlari va tilning madaniy o'zlikni ifodalashdagi roli alohida tahlil qilingan [4]. Bu qarashlar o'zbek tilining rivojlanish jarayonlarini xalqaro miqyosdagi umumiy tendensiyalar bilan qiyoslash imkonini beradi. Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'zbek tili taraqqiyotida milliylikni asrash va zamon talablariga moslashish jarayoni bir-birini to'ldirib boruvchi ikki muhim yo'nalish hisoblanadi. Til siyosati, ilmiy tadqiqotlar va amaliy kuzatuvlar bu jarayonni yanada chuqurroq anglash va ilmiy asoslash imkoniyatini yaratmoqda.

Materiallar va metodlar. Mazkur tadqiqotda o'zbek tilining zamonaviy rivojlanish tendensiyalarini o'rganish uchun bir qator ilmiy manbalar, rasmiy hujjatlar hamda amaliy kuzatuvlar asos qilib olindi. Avvalo, davlat tiliga oid qonunlar, Prezident farmonlari va Vazirlar Mahkamasining qarorlari tahlil qilindi. Bu hujjatlar orqali o'zbek tilining davlat boshqaruvi, ta'lim va ijtimoiy hayotdagi mavqeini aniqlash imkoniyati yaratildi. Shuningdek, so'nggi yillarda e'lon qilingan lingvistik tadqiqotlar, ilmiy maqolalar va xorijiy olimlarning qarashlari o'rganilib, ular solishtirma-tahliliy usulda qayta ko'rib chiqildi. Tadqiqotda kuzatish va tahlil metodlari keng qo'llanildi. Internet tarmog'ida, ijtimoiy tarmoqlarda va ommaviy axborot vositalarida o'zbek tilidan foydalanish xususiyatlari kuzatildi. Ayniqsa, yangi atamalar, qisqartmalar va internet tili shakllarining yoshlar nutqiga ta'siri o'rganildi. Shu maqsadda talabalar, o'qituvchilar va turli kasb egalari o'rtasida suhbat va

intervyular tashkil etildi, til madaniyati va adabiy me'yorlarga munosabatlari o'rganildi. Tadqiqot jarayonida qiyosiy metod ham qo'llanilib, o'zbek tilidagi yangi terminlarning ingliz, rus va boshqa tillardan kirib kelgan shakllari bilan taqqoslandi. Bu orqali ularning qanchalik moslashtirilgani yoki milliy tildagi muqobillari mavjudligi aniqlashtirildi. Shuningdek, statistik tahlil usuli yordamida so'nggi yillarda yaratilgan lug'atlar, yangi darsliklar va ilmiy adabiyotlarda qo'llanayotgan yangi so'z va iboralar soni ham hisoblab chiqildi. Ushbu tadqiqotning amaliy qismida esa o'zbek tilining ta'lim tizimidagi qo'llanishi, davlat idoralaridagi hujjat yuritish amaliyoti va raqamli platformalarda tilning o'rni o'rganildi. Bu jarayon o'zbek tilining nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy-siyosiy va madaniy taraqqiyot omili sifatida ham qanchalik muhim ekanini ko'rsatdi.

Jadval-1. O'zbek tilida kuzatilayotgan yangi tendensiyalar.

Tendensiya	Izoh
Yangi atamalar shakllanishi	Texnologiya va fan taraqqiyoti tufayli yangi terminlar paydo bo'lmoqda
Ijtimoiy tarmoqlar tiliga ta'sir	Internet orqali qisqa, ixcham nutq shakllari keng tarqalmoqda
Dialektlarning adabiy tilga kirishi	Ba'zi dialekt so'zlari adabiy tilda qo'llanila boshladi
Xorijiy tillardan so'z o'zlashuvi	Ingliz va rus tilidan o'zlashmalar soni oshmoqda
Tilni o'qitishda innovatsion metodlar	Multimedia vositalari va raqamli resurslar qo'llanilmoqda

Ushbu jadvalda hozirgi davrda o'zbek tilida kuzatilayotgan eng muhim o'zgarishlar va ular bilan bog'liq izohlar ko'rsatilgan.

Jadval-2. O'zbek tilining global miqyosda rivojlanish tendensiyalari.

Yo'nalish	Kengroq izoh
Xorijda o'zbek tilini o'rganish	So'nggi yillarda Turkiya, AQSh, Koreya va boshqa davlatlarda o'zbek tili kurslari ochilmoqda. Bu jarayon tilimizning xalqaro miqyosda tan olinishi va o'rganishga bo'lgan qiziqish ortib borayotganini ko'rsatadi.
Tarjima faoliyati	Jahon adabiyoti namunalarining o'zbek tiliga va o'zbek adabiyotining chet tillarga tarjima qilinishi tilimizning boyligini namoyon etib, uni xalqaro maydonga olib chiqmoqda.
Ilmiy tadqiqotlarda qo'llanish	O'zbek tili fan va ilmiy izlanishlarda faol qo'llanilmoqda. Bu esa yangi ilmiy terminlarning shakllanishi va tilning ilmiy salohiyati ortishiga sabab bo'lmoqda.

Yo'nalish	Kengroq izoh
Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari	Raqamli platformalarda (mobil ilovalar, dasturlar, elektron lug'atlar) o'zbek tilining qo'llanilishi kengaymoqda, bu esa tilni global foydalanuvchilar uchun ham qulay qiladi.
Madaniy diplomatiya	O'zbekistonning xalqaro madaniy tadbirlarda faol ishtiroki, filmlar, musiqalar va san'at asarlarining targ'ib qilinishi orqali o'zbek tilining nufuzi ortmoqda.

Ushbu jadvalda o'zbek tilining nafaqat ichki balki global miqyosda ham qanday rivojlanish tendensiyalariga ega ekani batafsil tushuntirib berilgan. Tilimizning xalqaro ilmiy, madaniy va axborot maydonidagi o'рни tobora mustahkamlanib bormoqda.

Tadqiqot muhokamasi. O'zbek tilining zamonaviy rivojlanish tendensiyalarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, tilning taraqqiyotiga bir vaqtning o'zida ijobiy va salbiy omillar ta'sir ko'rsatmoqda. Avvalo, davlat siyosati darajasida o'zbek tilini rivojlantirish va uning mavqeini oshirishga qaratilgan hujjatlar, dasturlar va tashabbuslar til taraqqiyotining muhim kafolati bo'lib xizmat qilmoqda. Masalan, davlat tilida ish yuritishning bosqichma-bosqich yo'lga qo'yilishi, ta'lim jarayonida darslik va o'quv qo'llanmalarining o'zbek tilida yaratilishi, ilmiy izlanishlar sonining ortib borishi — tilning ijtimoiy mavqeini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, globalizatsiya va internetning keng tarqalishi natijasida o'zbek tiliga xorijiy so'zlar, yangi qisqartmalar va texnologik terminlar kirib kelmoqda. Bunday holat, bir tomondan, tilning zamonaviy ehtiyojlarga moslashuvchanligini ko'rsatsa, ikkinchi tomondan, milliy til me'yorlarining buzilish xavfini yuzaga keltiradi. Ayniqsa, yoshlar nutqida inglizcha va ruscha aralash iboralar, qisqartirilgan shakllar keng qo'llanmoqda. Bu jarayon tilshunos olimlar tomonidan chuqur tahlil qilinishi va kerak bo'lsa, yangi atamalarni milliy asosda yaratish orqali bartaraf etilishi zarur. Tadqiqot jarayonida o'zbek tilining raqamli muhitga moslashuvi ham o'rganildi. Bugungi kunda turli onlayn lug'atlar, elektron darsliklar va mobil ilovalar tilni o'rganish va rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Shu bilan birga, raqamli platformalarda imlo va adabiy me'yorlarga rioya qilinmasligi, qisqartirilgan yozuvlarning keng tarqalishi ham kuzatilmoqda. Bu esa til madaniyatini pasaytirishi mumkin. Boshqa tomondan, o'zbek tilining xalqaro maydondagi nufuzi ham asta-sekin ortib bormoqda. Xorijdagi ta'lim muassasalarida o'zbek tilini o'rganishga qiziqish kuchaymoqda, ilmiy maqolalar va tarjimalar soni ortmoqda. Bu holat o'zbek tilining global miqyosda o'z o'rnini topishiga xizmat qilmoqda. Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zbek tilining zamonaviy rivojlanish tendensiyalari ikki asosiy yo'nalishda shakllanmoqda: milliylikni saqlash va global yangiliklarga moslashish. Mazkur jarayonlarni uyg'unlashtirish, til siyosatini samarali

olib borish va yosh avlodda milliy tilga bo'lgan hurmatni oshirish kelgusida tilning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot davomida o'zbek tilining zamonaviy rivojlanish tendensiyalari keng qamrovli tarzda tahlil qilindi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda til taraqqiyotiga bir vaqtning o'zida ham ichki, ham tashqi omillar ta'sir ko'rsatmoqda. Davlat siyosatida o'zbek tilining mavqeini mustahkamlashga qaratilgan chora-tadbirlar, ta'lim jarayonida ona tilining asosiy vosita sifatida qo'llanilishi va ilm-fan sohasida yangi tadqiqotlarning olib borilishi ijobiy natijalar berayotgani aniqlandi. Biroq, globalizatsiya va internet davri tilimiz oldiga yangi vazifalarni ham qo'yimoqda. Xorijiy atamalar, qisqartmalar va texnologik tushunchalarning keng qo'llanilishi o'zbek tilining boy imkoniyatlaridan samarali foydalanishni taqozo etmoqda. Shu bilan birga, yoshlar nutqida internet tili unsurlarining ko'payishi adabiy til me'yorlarining pasayib ketishi xavfini keltirib chiqarmoqda. Bu esa tilshunoslar, pedagoglar va keng jamoatchilik oldida mas'uliyatli vazifalarni yuzaga chiqaradi. O'zbek tilining kelgusidagi taraqqiyoti uchun bir nechta muhim yo'nalishlarni belgilash mumkin. Birinchidan, adabiy til me'yorlarini saqlash va targ'ib qilish. Ikkinchidan, yangi terminlarni milliy til negizida yaratish va joriy etish. Uchinchidan, raqamli muhitda savodxonlik va yozuv madaniyatini kuchaytirish. To'rtinchidan, yosh avlod ongida milliy tilga bo'lgan hurmat va qiziqishni mustahkamlash. Nihoyat, o'zbek tilini xalqaro miqyosda faol targ'ib qilish orqali uning nufuzini oshirish zarur. Xulosa qilib aytganda, o'zbek tilining zamonaviy rivojlanish tendensiyalari milliy qadriyat sifatida tilni asrab qolish va uni zamonaviy ehtiyojlarga moslashtirish jarayonlarini uyg'unlashtirishni talab etadi. Bu esa faqatgina davlat siyosati va ilmiy izlanishlar bilangina emas, balki jamiyatning har bir a'zosining til madaniyatiga bo'lgan ongli munosabati orqali ham ta'minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Davlat tili haqida"gi Qonuni. – Toshkent, 1989 (so'nggi tahrirlari bilan).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. – Toshkent, 2019.
3. Jo'rayev, M. O'zbek adabiy tili taraqqiyoti masalalari. – Toshkent: Fan, 2019.
4. Karimova, N. Raqamli muhitda o'zbek tili: imkoniyatlar va muammolar. – Toshkent, 2022.
5. To'xtasinov, Sh. Til siyosati va til madaniyati. – Toshkent: Ma'naviyat, 2021.
6. Crystal, D. Language and the Internet. – Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

7. Fishman, J.A. Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages. – Clevedon: Multilingual Matters, 1991.

8. Sobirova, D. Globalizatsiya sharoitida tilning o'zgarish tendensiyalari. – Toshkent: TDPU, 2020.

9. Hasanov, O. O'zbek tilida yangi atamalar va ularning shakllanishi. – Toshkent: Universitet, 2018.

10. UNESCO. World Languages Report. – Paris, 2020.